

K nedožitému životnímu jubileu Čeňka Adamce, zakladatele české demoskopie

Josef Bečvář

S dr. Čeňkem Adamcem jsem spolupracoval v Ústavu pro výzkum veřejného mínění ČSAV od léta 1967. Tehdy po delším váhání (a po špatných zkušenostech s perzekucí po únoru 1948) přešel ze zdravotnictví na naléhání dr. J. Zapletalové do nově vzniklého ústavu. V příznivém období Pražského jara se zásluhou obnovené sociologie podařilo prosadit studium veřejného mínění. Muselo k tomu být zvláštní usnesení předsednictva ÚV KSČ z listopadu 1965, přijaté i přes odpor některých aparátčků. Zásluhou akademika Šorma, předsedy prezidia ČSAV, se podařilo zajistit, že ÚV KSČ za Dubčeka výzkumy vůbec neovlivňoval.

Dr. Adamec se narodil 19. listopadu 1906 v masarykovské učitelské rodině v Ivančicích. Bylo pro něj samozřejmé, že po 17. listopadu 1939, kdy právě ukončil studia pražské VŠ obchodní, emigroval, aby se podílel na odboji. Po dobrodružné cestě přes Maďarsko, kde byl i zatčen, Balkán a Střední Východ se z Francie dostal do Anglie. Jako čs. dělostřelec se nakonec přes Dunkerque vrátil do vlasti. Zde se ihned věnoval realizaci svého snu – výzkumu veřejného mínění. Za obojí byl po únoru 1948 perzekvován.

Při uskutečňování svého životního poslání využíval dr. Adamec nejen své teoretické znalosti, ale i zkušenosti získávané již za války v Anglii a dále studijním pobytem v USA u George Gallupa¹. Stal se hlavním realizátorem i propagátorem neobyčejně úspěšného výzkumu veřejného mínění v českých zemích – tehdy pod patronací spisovatele Josefa Kopty (pod ministerstvem informací).

I v r. 1967 vtiskl dr. Adamec nově ustanovenému pracovišti ČSAV od počátku solidní vědecký charakter, opíraje se též o zkušenosti prvního demoskopického ústavu. Po pečlivých přípravách, včetně vybudování dvou sítí tazatelů (dobrovolných spolupracovníků z celé republiky), jejichž dotazníky byly vždy vzájemně porovnávány, jsme realizovali první „neutrální“ průzkum. Šlo o tematiku z oblasti zdravotní výchovy. Ale v tom již začal rok 1968. Abdikoval Antonín Novotný, byl schválen Akční program, zrušena cenzura atd. Nastaly příznivé podmínky i pro šetření politických témat, lidé se přestávali bát vyjadřovat své názory, a to je hlavní podmínka validních šetření. Až do nástupu Husákova vedení jich ÚVVVM ČSAV vedle ostatních společenských a ekonomických výzkumů provedl celkem patnáct. Např. k volbě prezidenta, o cenzuře, o vztahu k médiím, ale i k okupaci (za což si ústav vysloužil další likvidaci) atd.

Pokud zadání šetření nevedlo z řad pracovníků ústavu, zadávali výzkumy zvláště pracovníci výzkumných ústavů ČSAV. Odborníci zvláště společenských věd pak oponovali projektům i závěrečné zprávy (hlavně sociologové a psychologové – Kaláb, Klofáč, Pithart, Mlynář, ale i historikové – Pišut, lékaři – Šonka, Hejda a jiní). Projekty šetření i závěrečné zprávy byly projednávány s oponenty, politická témata byla předkládána na tiskových konferencích, o které byl mezi novináři velký zájem. Ústav měl též široké mezinárodní styky, nejen s USA (Gallup, Cantril), s Francií, Německou spolkovou republikou (Noelle-Neumannová), ale i s Jugoslávií. Dr. Adamec nepodceňoval ani kontakty s ruskými sociology (Uledov, Grušin – jeho práci jsme v r. 1972 přeložili pro vydavatelství Svoboda).

Dr. Adamec též za „euforického nástupu“ vyučil základům demoskopie i své začínající spolupracovníky, k nimž měl vždy náročný i přátelský vztah. Zvláštní pozornost pak věnoval výchově a kontrole tazatelů, vybraných dle přísně demografických ukazatelů. Přitom jsme neangažovali studenty, o nichž i dle mezinárodních zkušeností věděl, že jsou nejnáchylnější ke klamání. Dá se říci, že tazatelé v té době i při minimální odměně pracovali velmi odpovědně a obětavě. I díky promyšlenému systému jejich kontroly získával ústav o veřejném mínění podobně jako v poválečných letech validní poznatky.

Další důležitou podmínkou solidnosti výsledků šetření je publikování poznatků, což potom normalizátoři pochopitelně nedělali, i když některá šetření realizovali i po zrušení ÚVVVM ČSAV v r. 1972. Za normalizace byl komunisty výzkum veřejného mínění opět likvidován, respektive „reorganizován“ a začleněn nejen do Federálního statistického úřadu, ale hlavně pod přísnou kontrolu aparátu KSČ. Skutečný výzkum se nekonal a dr. Adamec byl penzionován. Přesto se dočkal obnovení demoskopie a v r. 1990 se po úspěšném konkurzu na několik měsíců ujal řízení obnoveného pracoviště: Institutu pro výzkum veřejného mínění. Adamcovu aktivní činnost ukončila až náhlá smrt – zemřel 12. října 1997.

Dr. Adamec nejen svou vědeckou náruživostí při své skromnosti vtiskl naší demoskopii velmi solidní charakter a zasloužil se mj. i o zpracování metodiky řízených rozhovorů. Konečniců jeho Příručka pro tazatele ÚVVVM ČSAV se stala učebnicí pro všechna dnešní pracoviště. Kéž by tu důsledně dodržovali všechny jeho náročné výzkumné zásady! Jeho odkaz by si to jistě zasloužil.

poznámky

¹ George Gallup (1901-1984) – sociolog, statistik. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se zabýval výzkumem čtenářů tištěných médií a posluchačů rozhlasu. Začal se také věnovat tématu veřejného mínění a volebních prognóz. V roce 1935 založil v Princetonu Americký institut veřejného mínění (American Institute of Public Opinion), předchůdce dnešní Gallup Organisation. V roce 1936 správně

předpověděl vítězství Franklina D. Roosevelta v prezidentských volbách, na rozdíl od populárního anketního šetření časopisu Literary Digest, který ve stejném roce na základě 2,3 milionu vyplněných anketních lístků předem připsal vítězství Alfu Landonovi. Gallup založil výzkum veřejného mínění na metodice kvótního výběru dotázaných a standardizovaných rozhovorech.

